

مطالعات سیاست دفاعی از منظر قرآن کریم

حسین آزادی نژاد^۱

دکتر علی اصغر بیک^۲

عباسعلی فضائلی نیا^۳

دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۱۷

پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۰

چکیده

سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران در تحقق اهداف، منافع ملی و اقتدار کشور از راهبردها و رهنمودهای خداوند در قرآن پیروی می‌کند و حقیقتاً تبلور عینی و عملیاتی آموزه‌های اسلام، ذخیره‌ی ارزشمندی از حقیقت اسلام است. پر واضح است، عرضه صحیح آرمان انقلابی، اندیشه و سیاست دفاعی برگرفته از قرآن کریم، نیاز امروز ما را افزون نموده و در ترسیم نقشه‌ی راه سیاست دفاعی راهگشا خواهد بود. این پژوهش سعی دارد بر اساس آیات مرتبط در خصوص دفاع و تفسیر نمونه آیت‌الله مکارم شیرازی، ملاحظات سیاست دفاعی اسلام را استخراج کند. بدین منظور هدف اصلی تحقیق، تعیین ملاحظات سیاست دفاعی از منظر قرآن طرح گردید؛ که متناسب آن سؤال تحقیق شکل گرفت. روش مورد استفاده این تحقیق، توصیفی-تحلیلی با رویکرد کیفی از نوع کاربردی است. برای انتخاب آیات مرتبط از اشباع نظری استفاده شد به این صورت که انتخاب مفاهیم، تا رسیدن به اشباع نظری انجام شد و برای اعتبار و پایایی آن، از روش کشف و بازرسی استفاده گردید.

۱- دانشجوی دکترای دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

۲- استادیار دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

۳- دانشجوی دکترای دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی

نتایج تحقیق مستند به ۴۱ آیه از آیات و تفسیر آن، حاکی از آن است که از منظر قرآن، از مهم ترین ملاحظات سیاست دفاعی عبارتند از: بازدارندگی؛ حساسیت در برابر دشمن؛ نفوذ ناپذیری؛ پابندی به اصول، مبانی و ارزش ها؛ هدف گیری آرمان های انقلاب؛ کسب حداکثری منافع؛ تعیین اهداف امت اسلامی؛ روحیه شجاعت و نهراسیدن از دشمن؛ استقامت؛ توجه به دکترین دفاعی اسلام؛ گسترش و تقویت جامعه توحیدی.

کلیدواژه ها: سیاست؛ سیاست گذاری؛ دفاع؛ سیاست دفاعی

مقدمه

اگر سیاست^۱ به معنای تدبیر یا خط‌مشی، ناظر بر ایجاد چهارچوبی معین برای هدایت جامعه انسانی باشد؛ در این صورت، سیاست عمومی^۲ تدبیری است که دولت برای پاسخگویی به نیازهای عمومی جامعه اتخاذ می‌کند. سیاست دفاعی، خط‌مشی‌های کلی (اعم از نظامی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و ...) یک دولت به منظور دفع تهدیدهای امنیتی است و برخی این سیاست را عبارت از فعالیت‌های نظامی دولت می‌دانند که شامل تدوین و اجرای برنامه‌ها و رهنامه نظامی می‌شود (Lider, ۱۹۸۳: ۳۴۷).

با اذعان به تحول مفهومی امنیت و عینیت یافتن ابعاد اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، زیست‌محیطی و حاکم شدن رویکرد ایجابی آن در قرن بیست و یکم، لیکن تداوم موضوعیت تجاوز و تهدید نظامی خارجی موجب گردیده تا مقابله و دفع این نوع از تهدید، همچنان در رأس اولویت‌های امنیتی دولت‌ها باشد. اتخاذ تدابیر لازم برای مقابله با تجاوز و دفع تهدیدات نظامی خارجی در ذیل سیاست دفاعی صورت می‌گیرد. با وجود مشترک بودن هدف غایی سیاست دفاعی برای همه کشورها؛ لیکن، ممکن است نوع و شیوه تمهید آن در هر کشوری متفاوت باشد.

برای جهانیان مسلم شده است که تقابل انقلاب اسلامی و آمریکا یک رویارویی مبنایی و هویتی است، یعنی تا زمانی که انقلاب اسلامی با محتوا و ماهیت اسلامی و انقلابی خود حرکت می‌کند، دشمنی‌های استکبار جهانی به رهبری آمریکا ادامه خواهد داشت و تجربه ۴۰ ساله انقلاب اسلامی نشان داده که دشمن هرگاه از مسیری ناکام شده، دست از دشمنی و خصومت برداشته و معبر جدیدی را برای مقابله با انقلاب اسلامی باز کرده است. نگاهی به عملکرد دشمنی استکبار جهانی به سرکردگی آمریکا با

۱- Policy

۲- Public policy

انقلاب اسلامی، این ادعا را به اثبات می‌رساند.

مقابله با عزت، استقلال و پیشرفت ملت ایران در قبل از پیروزی انقلاب اسلامی، مقابله با قیام و نهضت اسلامی ملت ایران به رهبری امام خمینی (ره) در سال‌های اولیه انقلاب و نهایتاً تحمیل جنگ ۸ ساله علیه ملت ایران، تنها بخشی از فهرست طولانی دشمنی آمریکا با ملت ایران و نظام جمهوری اسلامی برخاسته از آن است؛ اما دشمنی استکبار جهانی به سرکردگی آمریکا نه تنها با پایان جنگ تحمیلی خاتمه نیافت و کمتر نگردید؛ بلکه همان طوری که امام راحل عظیم‌الشأن (ره) پیش‌بینی کرده و فرماندهان و مسئولان را به ایجاد و ترسیم سیاست دفاعی برگرفته از اسلام و استراتژی دفاع همه‌جانبه امر کرده بودند.

سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران که در تحقق اهداف، منافع ملی و اقتدار کشور از راهبردها و رهنمودهای خداوند متعال در قرآن پیروی می‌کند، می‌بایست بر جوهره و درون‌مایه‌ی آیات مرتبط اشراف تام و تمام یافت، زیرا تبلور عینی و عملیاتی آموزه‌های اسلام، ذخیره‌ی ارزشمندی از حقیقت اسلام ناب و در ترسیم نقشه‌ی راه سیاست دفاعی جمهوری اسلامی راهگشا خواهد بود. پرواضح است، عرضه صحیح آرمان انقلابی و اندیشه و سیاست دفاعی برگرفته از قرآن کریم، نیاز امروز ما را افزون نموده است.

بنابراین، مسئله اصلی این تحقیق این است که: «تاکنون ملاحظات سیاست دفاعی در اسلام از منظر قرآن کریم یا ارائه نگردیده و اگر ارائه گردیده جامع و کامل نیست». لذا دغدغه محقق عدم شناخت ملاحظات سیاست دفاعی از منظر قرآن کریم بوده و می‌خواهد بگوید که: ملاحظات سیاست دفاعی در اسلام از منظر قرآن کدام است؟ به‌طور کلی چنانچه این تحقیق به خوبی صورت گیرد موارد ایجابی آن به شرح زیر خواهد بود:

- کمک به شناخت آیات قرآنی که به سیاست دفاعی اسلامی و دکتترین سیاست دفاعی پرداخته‌اند؛

- ملاحظات سیاست دفاعی از منظر قرآن که با اعمال آنان در نیروهای مسلح کشور باعث ارتقاء سیستم کشور می‌گردد احصاء می‌گردد؛

- ملاحظات سیاست دفاعی استخراج شده می‌تواند به غنای آموزه‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران بر مبنای ارزش‌های اسلام کمک نماید. چنانچه این تحقیق به خوبی صورت نگیرد موارد سلبی آن به شرح زیر خواهد بود:

- کمبود آگاهی نسبت به اصول ارزشی سیاست دفاعی در اسلام بر عملکرد سازمان‌ها مبتنی بر آموزه‌های دینی اثر نامناسبی خواهد داشت؛

هدف: دستیابی به ملاحظات سیاست دفاعی از منظر قرآن کریم که متناظر آن سؤال تحقیق به شرح ذیل طرح گردیده است.

ملاحظات سیاست دفاعی جمهوری اسلامی از منظر قرآن کدام‌اند؟

این تحقیق چون به صورت اکتشافی ملاحظات سیاست دفاعی را استخراج می‌کند لذا از تعیین متغیر وابسته و مستقل حذر شده و همچنین فاقد فرضیه می‌باشد.

مبانی نظری

پیشینه شناسی

با بررسی تحقیقات انجام شده، مطالعه «چیستی» و «عوامل مؤثر» بر سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران محور ثقل فعالیت‌های پژوهشی گوناگون بوده‌اند. پژوهشگرده مطالعات راهبردی (۱۳۷۵)، مراد علی صدوقی (۱۳۸۱)، جهانگیر کرمی (۱۳۸۴)، علی اصغر پورعزت (۱۳۸۷)، عباسعلی رضایی (۱۳۸۷)، محمود عسگری و احمد آقاجانی (۱۳۹۱)، سید حسین موسوی (۲۰۰۲) و قاسم فولادی و وحید زارعی (۱۳۹۴)

تلاش کرده‌اند تا با تمرکز روی برخی متغیرهای خارجی و داخلی؛ همانند حضور نظامی قدرت‌های فرا منطقه‌ای در اطراف ایران، تنش‌های سیاسی و نظامی ایران با سایر کشورها، واقع شدن ایران در محیط امنیتی آنارشی خاورمیانه و مواجه شدن آن با تهدیدات نظامی نوع اول (تروریستی)، دوم (منطقه‌ای) و سوم (فرا منطقه‌ای)، تحوّل در تهدیدات نظامی خارجی پس از یازده سپتامبر، پیمان‌های منطقه‌ای ضد ایرانی، دشمنی با یک قدرت فرا منطقه‌ای، محیط امنیتی پیچیده، تجربیات دوران دفاع مقدس و فرهنگ دفاعی، سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران را مطالعه نمایند. تقریباً، اکثریت تحقیقات انجام شده با محوریت متغیر خارجی و برخی متغیرهای ترکیبی داخلی سامان یافته و در آن‌ها «هویت» به عنوان «متغیر مستقل» مورد بررسی واقع نشده است.

برخی از این تحقیقات (محمود عسگری و احمد آقاجانی، ۱۳۹۱)؛ (قاسم فولادی و وحید زارعی، ۱۳۹۴) توصیف سیاست دفاعی ایران را مدنظر قرار داده و «بازدارنده» و «همه‌جانبه نگر» بودن به عنوان چارچوب کلان سیاست دفاعی ایران معرفی شده است.

رساله دکتری جهاد دفاعی در قرآن و حدیث نوشته دکتر زاهد هاشمیان فر سال ۱۳۸۰، دانشگاه تهران؛ نویسنده در این رساله به مبانی عقیدتی، اخلاقی، سیاسی و فقهی دفاع و جهاد و پاره‌ای از مسائل نظامی پرداخته و نیز ابعاد مختلف جهاد، مانند استراتژی در جهاد، اصول جنگ، تاکتیک‌های جنگی، جنگ روانی، حقوق انسانی و... روشن شده است. بررسی این دو منبع غنی و ارزشمند، هر محققی را بدین مهم رهنمون می‌کند که اسلام همانند سایر عرصه‌های زندگی در زمینه جنگ و دفاع نیز دارای مقررات است.

مقاله علمی - پژوهشی تبیین اصول و مؤلفه‌های الگوی دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی از دیدگاه اسلام با تأکید بر نظرات و بیانات امام خامنه (مدظله‌العالی)، نوشته هادی

مراد پیری منتشر شده در سومین همایش تبیین اندیشه دفاعی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی) در دانشگاه مالک اشتر در سال ۱۳۹۵؛ داشتن استراتژی دفاعی - امنیتی و به تعبیر دیگر وجود نظریه دفاعی - امنیتی را وسیله‌ای در تحکیم و حفظ ثغور سرزمین و حفظ منافع ملی دانسته است.

پروژه تحقیقاتی سیاست دفاعی؛ مبانی، اصول و رویکردها این پروژه توسط یعقوب زهدی و کارفرمایی پژوهشکده مطالعات راهبردی دانشگاه عالی دفاع ملی در سال ۱۳۸۹ انجام شده و نتیجه تحقیق شامل این موارد است:

خروجی‌های سیاست دفاعی در سه بعد ویژگی‌ها، اهداف و کارکردها و چالش‌ها می‌باشند.

نتایج عوامل خاستگاه و مبانی، اصول عام، اصول خاص، شرایط و موقعیت، تهدیدات، محیط داخلی محیط خارجی شامل چند متغیر هستند که به طور مفصل توضیح داده شده‌اند.

مقاله علمی - پژوهشی سیاست دفاعی نظام جمهوری اسلامی ایران: بررسی اسناد کلان، نوشته نورالله قیصری و احسان خضری (۱۳۹۵) که در دانشگاه تهران انجام شده و در فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی چاپ شده است و نتیجه این تحقیق شامل این موارد است:

سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران بر اساس اسناد کلان و سیاست‌های کلی مبتنی بر بازدارندگی همه دفاع‌جانبه و از نوع متعارف و تلفیقی دفاع محور است.

این بازدارندگی همه‌جانبه شامل چهار مؤلفه اساسی است: ۱- بسیج مستضعفین ۲- خودکفایی ۳- توان موشکی ۴- دفاع سایبری است.

مقاله پژوهشی با عنوان اولویت‌بندی مؤلفه‌های اثرگذار بر سیاست دفاعی - امنیتی

جمهوری اسلامی ایران، نوشته ابوالقاسم اکبر نژاد و کریم چشک (۱۳۹۹) دانشگاه عالی دفاع ملی انجام شده و در فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک چاپ شده است و نتیجه این تحقیق شامل این موارد است:

مؤلفه های اثرگذار بر سیاست های دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران. به ترتیب اولویت عبارت اند از: ۱- آموزه های دینی، اخلاقی؛ ۲- فرامین و تدابیر مقام معظم رهبری و امام راحل (رحمت الله علیه)؛ ۳- قانون اساسی، دکترین و سیاست های کلان ابلاغی جمهوری اسلامی ایران؛ ۴- تحولات محیطی (بین المللی و داخلی)؛ ۵- سیاست دفاع غیرنظامی؛ ۶- روابط سازمان های لشکری و کشوری؛ ۷- موقعیت کشور در نظام بین المللی؛ ۸- راهبرد و استراتژی های مستقیم نظامی؛ ۹- سیاست تأمین و تدارک؛ ۱۰- سیاست سازمانی، پرسنلی و بودجه ای نظامی.

مفهوم شناسی

سیاست: دیوید نیز مقصود از سیاست را رهنمودها، روش ها، رویه ها، مقررات و شیوه هایی از مدیریت خاص می داند که برای حمایت و تقویت کارها در نظر گرفته می شوند تا سازمان بتواند به هدف های تعیین شده دست یابد (دیوید، ۱۳۹۰: ۴۳۳).

سیاست، مسیر یا روش تعریف شده عمل است که از میان بدیل ها انتخاب می شود و در پرتو شرایط مفروض، تصمیمات حال و آینده را هدایت می کند (زهدی، ۱۳۹۴: ۴۹).

آیت الله مصباح یزدی سیاست را این گونه تعریف می کنند: سیاست یعنی روش اداره جامعه یا تنظیم جامعه به صورتی که مصالح و خواسته های جامعه تحقق بخشیده شوند. به تعبیر ساده تر سیاست یعنی آیین کشورداری. البته منظور ما از سیاست آن مفهومی نیست که بار منفی دارد و توأم با کلک و حقه بازی و نیرنگ و فریب دادن

دیگران است (مصباح یزدی، ۱۳۷۸: ۴۲).

مقصود از سیاست، رهنمودها، رویه‌ها، مقررات و قواعدی ایجابی و سلبی و شیوه‌هایی از مدیریت خاص است که برای حمایت و تقویت کارها در نظر گرفته می‌شوند تا سازمان بتواند به هدف‌های تعیین شده دست یابد (دانش آشتیانی، ۱۳۹۱: ۸۵).

سیاست یا خط مشی در مدیریت سازمان‌ها، قواعد و تصمیماتی است که رهبران و روسای سازمان با تعیین حدود انجام فعالیت‌ها، مدیران و کارکنان را در تصمیم‌گیری، اجرای راهبرد و رسیدن به اهداف، یار می‌دهد (ولی‌وند زمانی و شهلائی، ۱۳۹۸: ۵۷).

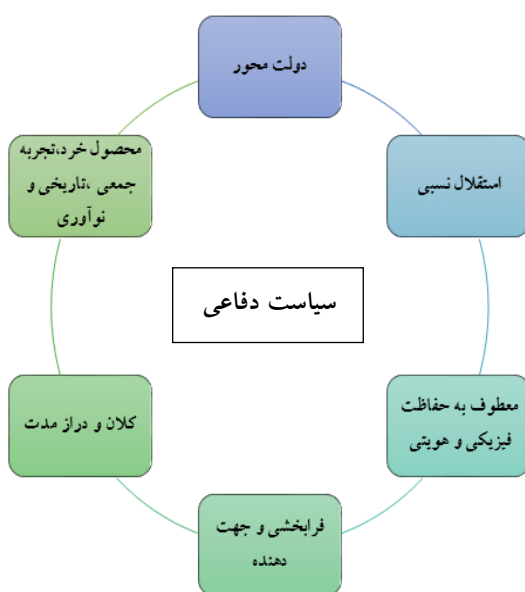
خط مشی‌های عمومی اصول و موازینی هستند که به وسیله مراجع مربوط در هر جامعه وضع و به عنوان الگو و راهنما، اقدامات و فعالیت‌های جامعه را رهبری می‌کنند (الوانی، ۱۳۹۰: ۳).

سیاست دفاعی: سیاست دفاعی همان سیاست کلان نظامی و در سطح ملی مطرح است و بیان‌کننده چارچوب‌های کلی استفاده از قدرت نظامی کشور در برابر تهاجمات احتمالی نظامی دشمن خارجی، دفع شورش‌های مخالفین داخلی، حفظ منافع امنیتی و پشتیبانی از سیاست‌های ملی می‌باشد (دانش آشتیانی، ۱۳۹۱: ۸۷).

سیاست‌های دفاعی امنیتی: عبارت از خط مشی‌های طراحی شده‌ای است که یک کشور برای مقابله با خطرات احتمالی و دفع تهدیدات دشمنان داخلی و خارجی در ابعاد نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و به حداقل رسانیدن آسیب‌پذیری‌های ملی در برابر بحران‌ها، حوادث غیرمترقبه طبیعی و غیرطبیعی از آن‌ها بهره‌برداری می‌نماید (دانش آشتیانی، ۱۳۹۱: ۸۸).

برخی دیگر از اندیشمندان بر این باورند که سیاست دفاعی، برآیندی از مؤلفه‌هایی همچون رهنامه نظامی، راهبرد نظامی، سیاست تأمین، سیاست سازمانی، سیاست

پرسنلی، سیاست بودجه‌ای، سیاست خلع سلاح و واپایش (کنترل) تسلیحات، سیاست دفاع غیرنظامی و رابطه نظامیان- غیرنظامیان می‌باشد. (Horton, Warner Rogerson, ۱۱۲: ۱۹۷۴)

نمودار ۱: ویژگی‌های سیاست دفاعی (قیصری، نورالله، ۱۳۹۵)

سیاست‌گذاری: اصولاً خط‌مشی‌گذاری فرآیندی پویا و پیچیده است که در آن اجزا و عوامل متعددی مؤثر است و هدف آن انتخاب خطوط اصلی و جهات اساسی فعالیت‌ها و اقدامات آتی بخش عمومی با توجه به خیر و مصلحت عامه است. به عبارت ساده فرآیند خط‌مشی‌گذاری عمومی شامل مراحل است که با طی آن‌ها نتیجه‌ای به نام خط‌مشی عمومی حاصل می‌شود. (الوانی، ۱۳۹۰: ۲۱). سیاست‌گذاری کلی یا طرح‌ریزی جامع، فرآیندی سیستماتیک است که طی آن سیاست‌ها و

رهنمودهای کلی یک دولت برای تحقق اهداف منافع ملی تبیین می‌شود و منظور اساسی از سیاست‌گذاری کلی یا طرح‌ریزی جامع در کشور، ایجاد ارتباط اصولی و عقلایی میان قابلیت‌ها و یا توانایی‌های ملی و محیط بین‌المللی با اهداف منافع ملی است (ولی‌وند زمانی و شهلائی، ۱۳۹۸: ۶۰).

فرآیند سیاست‌گذاری دفاعی

سیاست‌گذاری دفاعی در سطح ملی در کنار سیاست‌های خارجی و داخلی، تنها خط مشی‌های کلی استفاده از قدرت نظامی را برای دستیابی به اهداف نظامی ملی مشخص می‌سازد (Refer to gohn, ۱۹۸۲: ۵) و فرآیند آن به شرح زیر می‌باشد.

الف- تعیین منافع حیاتی کشور که در معرض تهدید دشمن قرار دارد؛

ب- تعیین اهداف سیاسی که باید با استفاده از کاربرد قدرت نظامی کشور تحقق یابد؛

پ- تعیین خط مشی کلی به‌کارگیری قدرت نظامی و یا به عبارتی تدوین سیاست دفاعی در سطح ملی؛

ت- تعیین استراتژی نظامی در سطح ملی؛

ث- صدور راهنمای طرح‌ریزی سیاسی، دفاعی و امنیتی (تهامی، ۱۳۸۴: ۵۳-۵۴).

سیاست‌های دفاعی و امنیتی: سیاست‌های دفاعی امنیتی عبارت است از راهکارهای کلی و خط مشی‌های طراحی شده‌ای است که یک کشور برای مقابله با خطرات احتمالی و دفع تهدیدات دشمنان داخلی و خارجی در ابعاد نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و به حداقل رسانیدن آسیب‌پذیری‌های ملی در برابر بحران‌ها، حوادث غیرمترقبه طبیعی و غیرطبیعی از آن‌ها بهره‌برداری می‌نماید.

(چگینی، ۱۳۸۴: ۱۵۷-۱۵۸)

سیاست های دفاعی و امنیتی یکی از مؤلفه های سه گانه ی سیاست های کلی کشور بوده که به منظور دفع تهدیدات و حفظ امنیت ملی یک کشور تدوین گردیده و بیشتر پشتوانه سیاست خارجی کشورهاست، لیکن در رفع تهدیدات داخلی نیز مورد استفاده قرار می گیرند. (شهلائی و دیگران، ۱۳۸۸: ۲۸-۲۹)

مؤلفه های سیاست های دفاعی - امنیتی: سیاست دفاعی - امنیتی از جمله مقوله های کلانی است که با توجه به تعاریف ارائه شده و ماهیت آن، می توان ویژگی هایی را برای آن برشمرد که برابر جدول زیر به برخی از آن ها اشاره می گردد (عسگری، ۱۳۹۱: ۱۵):

جدول شماره ۱: مؤلفه های سیاست های دفاعی - امنیتی (عسگری، ۱۳۹۱)

مؤلفه	توضیحات
دولت محور بودن	بدون تردید در همه کشورها، یگانه متولی عرصه سیاست گذاری در سطح ملی، عالی ترین مقام کشوری می باشند.
زمینه اند بودن	هر دولتی تحت تأثیر دگردیسی های راهبردی (منطقه ای و جهانی)، تاریخی، اقتصادی، ایدئولوژیکی، سنت های دفاعی، چارچوب راهبردی، موقعیت ژئوپلیتیک و فرهنگ راهبردی می باشد.
هماهنگ بودن	دولت ها برای نیل به امنیت، ابزارها و ساز کارهای گوناگونی را به خدمت می گیرند. ولی شرط کافی، وجود نرم افزار هماهنگ کننده و انسجام بخش می باشد.
دارای ابعاد داخلی و خارجی بودن	سیاست دفاعی دارای دو بعد داخلی و خارجی است که این دو جنبه درهم تنیده اند. بعد خارجی بر استفاده از زور، در حالی که جنبه داخلی آن، اقدام های بلندمدت و روزانه دولت ها در برمی گیرد.

سیاست دفاعی تأثیر مستقیم بر راهبرد دفاعی، روابط دفاعی، دیپلماسی دفاعی و صنایع دفاعی خواهد داشت.	جهت دهنده بودن
تدوین سیاست دفاعی باید به عنوان محصول یک تفکر جمعی مورد توجه قرار گیرد.	محصول تفکر جمعی بودن

اصول سیاست های دفاعی - امنیتی: در تنظیم سیاست دفاعی اصولی که باید مورد توجه طراحان قرار گیرند عبارت‌اند از: (اکبر نژاد، چشک، ۱۳۹۹)

جدول شماره ۲: اصول سیاست‌های دفاعی - امنیتی (عسگری، ۱۳۹۱)

مؤلفه	توضیحات
اصل کاربردی بودن	سیاست دفاعی تنها زمانی به منزله یک برنامه در دستور کار نخبگان اجرایی قرار می‌گیرد که ضمن داشتن ظرفیت‌های فراوان، از قابلیت کاربردی بودن برخوردار باشد. (Jablonsky, ۲۰۰۴: ۶۹-۷۶)
اصل جامعیت	جامعیت سیاست‌ها به این معناست که این سیاست‌ها در بخش نظری و عملی طراحی شده باشند. فقدان هر یک از این بخش‌ها، سیاست دفاعی را دچار نقیصه می‌نماید. (برقی، ۱۳۷۷: ۱۴۶)
اصل هماهنگی درون و بیرون سازمانی	تدوین سیاست دفاعی مؤثر، نیازمند هماهنگی درون- بین سازمانی نهادها و دستگاه‌های مرتبط و دارای نقش در فرایند سیاست‌پردازی است (امیرکبیری، ۱۳۸۱: ۲۰۵)
اصل آینده‌نگری	یکی از اصول مهم سیاست‌پردازی در هر عرصه‌ای، آینده‌نگری است (Drew, ۱۹۸۰). آینده‌نگری به مثابه رویکرد هر سیاستی، مبتنی بر شناخت و یادگیری از گذشته و حال می‌باشد

<p>این اصل، نتیجه در هم تنیدگی و به هم پیوستگی حوزه‌های گوناگون است. به عبارتی طراحی سیاست در هر عرصه‌ای خواه فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و غیره نیازمند مورد نظر قرار دادن ملاحظه‌های اساسی سایر حوزه‌ها می‌باشد. (برقعی، ۱۳۷۷: ۱۴۷)</p>	<p>اصل چند بعدی بودن</p>
<p>اصل انطباق‌پذیری به این معناست که محیط دارای فرصت‌ها و خطرهایی است که نوع مواجهه با آن‌ها، بستگی به منابع و توانمندی‌های بازیگر دارد. (Earle Chaffee، ۲۰۰۸: ۸۹-۹۸)</p>	<p>اصل انطباق‌پذیری</p>

منبع و خواستگاه اصول سیاست دفاعی

سیاست دفاعی، راهنمای اصلی در تدوین راهبرد دفاعی است، بنابراین خواستگاه سیاست دفاعی نیز باید کلان تر بوده و به لحاظ مرتبه اهمیت، دارای جایگاه و منزلتی برتر باشد. با بررسی و نتیجه‌گیری به عمل آمده منابع خواستگاه اصول سیاست دفاعی عبارت‌اند از سند، قانون اساسی، چشم انداز، دیدگاه‌های عالی‌ترین مقام کشور، سیاست‌های کلی نظام.

اهداف سیاست دفاعی

مهم‌ترین هدف‌های سیاست دفاعی کشورها دفع تهدیدها علیه تمامیت ارضی، حاکمیت و استقلال کشور، انسجام‌بخشی به راهبردها و برنامه‌های دفاعی، قدرت‌سازی و قدرت‌افزایی و در نهایت پیشگیری از جنگ است (کالینز، ۱۳۸۳: ۳۶). هر چه مقدرات و ظرفیت‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری دولت‌ها بیشتر باشد، اهداف کلان‌تری در تدوین سیاست دفاعی مورد نظر قرار خواهد گرفت.

(Terriff, ۱۹۹۹: ۱۱۵-۱۳۴)

فرآیند سیاست‌گذاری دفاعی

سیاست‌گذاری دفاعی در سطح ملی در کنار سیاست‌های خارجی و داخلی، تنها خط‌مشی‌های کلی استفاده از قدرت نظامی را برای دستیابی به اهداف نظامی ملی مشخص می‌سازد (۵: ۱۹۸۲، Refer to gohn) و فرآیند آن به شرح زیر می‌باشد:

الف- تعیین منافع حیاتی کشور که در معرض تهدید دشمن قرار دارد.

ب- تعیین اهداف سیاسی که باید با استفاده از کاربرد قدرت نظامی کشور تحقق یابد.

پ- تعیین خط‌مشی کلی به‌کارگیری قدرت نظامی و یا تدوین سیاست دفاعی در سطح ملی.

ت- تعیین استراتژی نظامی در سطح ملی.

ث- صدور راهنمای طرح‌ریزی سیاسی، دفاعی و امنیتی (تهامی، ۱۳۸۴: ۵۳-۵۴)

فرآیند سیاست‌گذاری کلی یا طرح‌ریزی جامع، دربرگیرنده مراحل زیر می‌باشد:

الف- تبیین آرمان‌ها که در حقیقت ارزش‌ها و علایق غایی یک ملت است، توسط رهبران عالی سیاسی با در نظر گرفتن عقاید، ایدئولوژی و قوانین حاکم بر کشور و مصالح ملی.

ب- تشخیص و تعیین منافع ملی در راستای آرمان‌های ملی.

پ- تعیین اهداف ملی کشور و اولویت‌بندی و تقسیم آن‌ها به اهداف کوتاه مدت، میان‌مدت و درازمدت با توجه به ضرورت‌ها و مقدرات و عوامل محیطی به شرح ذیل:

- ۱- بررسی و تجزیه و تحلیل شرایط محیط بین‌المللی به منظور شناخت فرصت‌ها و تهدیدات.
- ۲- بررسی و تجزیه و تحلیل محیط ملی به منظور ارزیابی و شناخت نقاط قوت و ضعف کشور.
- ۳- تعیین سیاست‌ها و خط مشی‌های کلی کشور در ابعاد خارجی، داخلی و دفاعی و امنیتی به منظور نیل به اهداف ملی.
- ۴- تدوین راهبرد ملی جهت نیل به اهداف ملی، منافع ملی، آرمان‌ها و همچنین دستیابی به چشم‌انداز. (ولی‌وند زمانی و شهلائی، ۱۳۹۸: ۶۰)

سیاست دفاعی از منظر امام خمینی (رحمت‌الله علیه)

عناصر اصلی تشکیل‌دهنده سیاست‌گذاری حضرت امام عبارت‌اند از: ترسیم آرمان‌ها، اهداف و ایده‌ها؛ هدایت و راهنمایی؛ روشن‌گری؛ تبیین مصالح، منافع و خواسته‌های مردم؛ شناسایی و تعریف نهادها جهت حفظ و قوام؛ تقویت یا تأسیس نهادها و هماهنگی و سازمان‌دهی؛ ارزیابی و کنترل بود (کاویانی، ۱۳۸۰). عناصر اصلی تشکیل‌دهنده سیاست دفاعی امام (ره) توحید محور بوده و بر اساس جهان‌بینی الهی و نگرش تکلیف‌گرا شکل گرفته است و اصول و مبانی فقهی اعتقادی امام خمینی، به عنوان اساس و بنیان اصلی سیاست دفاعی و زیربنای سیره نظری و عملی آن حضرت در مدیریت هشت سال دفاع مقدس تشکیل می‌دهد (فروتنی، ۱۳۹۵).

ویژگی‌ها و مؤلفه‌های کلیدی سیاست دفاعی از منظر فرماندهی معظم کل قوا

به منظور شناخت بهتر سیاست‌گذاری دفاعی از دید فرماندهی معظم کل قوا، ابتدا به ویژگی‌های سیاست دفاعی از منظر معظم له، که عبارت‌اند از: متناسب با ظرفیت‌های انسانی، ویژگی‌های فرهنگی جامعه و دارای ماهیت دفاعی اشاره و در ادامه به

مؤلفه‌های عمده‌ی آن یعنی، ارزش‌مداری؛ انسان‌محوری و توان‌محوری اشاره می‌شود (کلانتری و سعادت‌راد، ۱۳۹۹).

روش‌شناسی

تحقیق حاضر از نوع توسعه‌ای- کاربردی و روش تحقیق توصیفی- تحلیلی است و با توجه به اینکه در این تحقیق از داده‌های کیفی استفاده شده است، بنابراین رویکرد تحقیق، کیفی می‌باشد. روش جمع‌آوری اطلاعات به روش‌های کتابخانه‌ای و میدانی صورت گرفته است، ابزار گردآوری داده‌ها در روش کتابخانه‌ای مبتنی بر مطالعه آیات با موضوع دفاعی همراه با تفسیر آن، کتب، مقالات علمی- پژوهشی و بررسی اسناد و مدارک با استفاده از روش فیش‌برداری بوده است. برای انتخاب آیات مرتبط از اشباع نظری استفاده شد به این صورت که انتخاب مفاهیم، تا رسیدن به اشباع نظری انجام شد و برای اعتبار و پایایی آن، از روش کشف و بازرسی استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده با استفاده از روش داده بنیاد، ابتدا با انتخاب آیات با موضوع دفاعی و تفسیر آن، متن‌ها، انتخاب و به مفاهیم اولیه‌ی تبدیل شد، سپس مفاهیم اولیه به مقوله‌ها و در نهایت مقوله‌ها به ملاحظات سیاست دفاعی تبدیل گردید، ضمناً بهره‌گیری از نظر خبرگان نیز انجام شد.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

ملاحظات سیاست دفاعی از منظر قرآن

ملاحظات سیاست دفاعی بر اساس آیات مرتبط با سیاست دفاعی، در سه مرحله استخراج می‌گردد.

الف) انتخاب متن‌های دفاعی و تبدیل آن‌ها به مفاهیم اولیه ب) تبدیل مفاهیم به مقوله‌های ملاحظات سیاست دفاعی ج) تبدیل مقوله‌ها به ملاحظات سیاست دفاعی.

به منظور جلوگیری از طولانی شدن مقاله برای هر مرحله نمونه‌ای آورده شده است.

نمونه مرحله اول: انتخاب متن و تبدیل آن‌ها با مفاهیم اولیه

جدول شماره ۳: مفاهیم اولیه ملاحظات سیاست دفاعی مستخرجه از آیات

ردیف	گزاره‌های انتخابی	مفاهیم اولیه	شناسه مفهوم
۱	<p>سوره مبارکه الأنفال آیه ۶۰</p> <p>وَأَعِدُوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ وَعَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرِبُونَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ ۗ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ</p> <p>ترجمه:</p> <p>هر نیرویی در قدرت دارید، برای مقابله با آن‌ها [دشمنان]، آماده‌سازید! و (همچنین) اسبهای ورزیده (برای میدان نبرد)، تا به وسیله آن، دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید! و (همچنین) گروه دیگری غیر از اینها را، که شما نمی‌شناسید و خدا آن‌ها را می‌شناسد! و هر چه در راه خدا (و تقویت بنیه دفاعی اسلام) انفاق کنید، به طور کامل به شما بازگردانده می‌شود، و به شما ستم نخواهد شد!</p> <p>برگزیده تفسیر نمونه:</p> <p>افزایش قدرت جنگی و هدف آن: به تناسب دستورات گذشته در زمینه جهاد اسلامی، در این آیه به یک اصل حیاتی که در عصر و زمان باید مورد</p>	بازدارندگی	C۱
		قدرت افزایی و قدرت سازی	C۲
		آمادگی برای مقابله با دشمن	C۳
		آماده‌سازی و به‌روز بودن	C۴
		ایجاد ترس در دل دشمن با قوی شدن	C۵
		آمادگی روزافزون در برابر هجوم احتمالی دشمن	C۶
		لزوم شناخت دشمنان پنهانی	C۷
		شناخت نقشه و راه دشمن	C۸
		عدم غافلگیری در برابر دشمن	C۹
		تقویت بنیه دفاعی	C۱۰
		افزایش قدرت جنگی	C۱۱
		لزوم آمادگی رزمی کافی در برابر دشمن	C۱۲
		مسدود کردن راه‌های نفوذ دشمن	C۱۳
		توجه به تهدیدات دشمن در	C۱۴

ردیف	گزاره‌های انتخابی	مفاهیم اولیه	شناسه مفهوم
	توجه مسلمانان باشد اشاره می‌کند، و آن لزوم آمادگی رزمی کافی در برابر دشمنان است.	همه ابعاد اقتصادی و فرهنگی و ...	
	(وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ).	ترساندن دشمنان خدا	C۱۵
	یعنی در انتظار نمانید تا دشمن به شما حمله کند و آنگاه آماده مقابله شوید، بلکه از پیش باید به حد کافی آمادگی در برابر هجوم‌های احتمالی دشمن داشته باشید.	مجهاز به سلاح و نفرات	C۱۶
		لزوم تقویت بنیه دفاعی در برابر تهاجم اقتصادی فرهنگی و ...	C۱۷
	تعبیر آیه به قدری وسیع است که بر هر عصر و زمان و مکانی کاملاً تطبیق می‌کند و اگر این دستور بزرگ اسلامی «وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ» به عنوان یک شعار همگانی در همه‌جا تبلیغ شود و مسلمانان از کوچک و بزرگ، عالم و غیر عالم، نویسنده و گوینده، سرباز و افسر، کشاورز و بازرگان، در زندگی خود آن را به کار بندند، برای جبران عقب‌ماندگی‌شان کافی است. سیره عملی پیامبر صلی الله علیه و آله و پیشوایان بزرگ اسلام نیز نشان می‌دهد که آن‌ها برای مقابله با دشمن از هیچ فرصتی غفلت نمی‌کردند، در تهیه سلاح و نفرات، تقویت روحیه سربازان، انتخاب محل اردوگاه، و انتخاب زمان مناسب برای حمله به دشمن و به کار بستن هرگونه تاکتیک جنگی، هیچ مطلب کوچک و بزرگی را از نظر دور نمی‌داشتند.	توجه به کلیه فرصت‌ها برای مقابله با دشمن	C۱۸
		عدم غفلت برای استفاده از فرصت‌ها، در مقابله با دشمن	C۱۹
		عدم غافلگیری در برابر دشمن	C۲۰
		تقویت روحیه سربازان	C۲۱
		تهیه نیرو و قوه کافی	C۲۲
		زمان‌شناسی	C۲۳
		تاکتیک مناسب	C۲۴
		هدف منطقی و انسانی	C۲۵
	سپس قرآن به دنبال این دستور اشاره به هدف منطقی و انسانی این موضوع می‌کند و می‌گوید هدف این نیست که مردم جهان و حتی ملت خود را با انواع	عدم به‌کارگیری سلاح‌های مخرب و ویرانگر	C۲۶
		رصد و توجه به دشمنان	C۲۷

ردیف	گزاره‌های انتخابی	مفاهیم اولیه	شناسه مفهوم
	<p>سلاح‌های مخرب و ویرانگر درو کنید، آبادی‌ها و زمین‌ها را به ویرانی بکشانید، سرزمین‌ها و اموال دیگران را تصاحب کنید، اصول بردگی و استعمار را در جهان گسترش دهید، بلکه هدف این است که «با این وسایل دشمن خدا و دشمن خود را بترسانید» (تُرْهِيبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ).</p> <p>زیرا غالب دشمنان گوششان بدهکار حرف حساب و منطق و اصول انسانی نیست، آن‌ها چیزی جز منطق زور نمی‌فهمند! سپس اضافه می‌کند، علاوه بر این دشمنانی که می‌شناسید «دشمنان دیگری غیر از اینها نیز دارید که آن‌ها را نمی‌شناسید ولی خدا می‌شناسد» و با افزایش آمادگی جنگی شما آن‌ها نیز می‌ترسند و بر سر جای خود می‌نشینند (وَ اٰخِرِيْنَ مِنْ دُوْنِهِمْ لَا تَعْلَمُوْنَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ).</p> <p>این تعبیر متضمن دستوری برای امروز مسلمانان نیز هست و آن این‌که تنها نباید روی دشمنان شناخته‌شده خود تکیه کنند و آمادگی خویش را در سر حد مبارزه با آن‌ها محدود سازند بلکه دشمنان احتمالی و بالقوه را نیز باید در نظر بگیرند و حداکثر نیرو و قدرت لازم را فراهم کنند.</p> <p>و در پایان این آیه اشاره به موضوع مهم دیگری می‌کند و آن اینکه تهیه نیرو و قوه کافی و ابزار و اسلحه جنگی، و وسایل مختلف دفاعی، نیاز به سرمایه مالی دارد، لذا به مسلمانان دستور می‌دهد که باید با همکاری عمومی این سرمایه را فراهم سازید،</p>	احتمالی، پنهانی و بالقوه	
		جلوگیری از ویرانی شهرها و آبادی‌ها	C۲۸
		عدم تصاحب اموال دیگران	C۲۹
		عدم سلطه و استعمار و بردگی دیگران	C۳۰
		استفاده از حداکثر نیرو و قدرت در برابر دشمنان	C۳۱
		تقویت بنیه دفاعی در جنبه‌های اقتصادی	C۳۲

مطالعات سیاست دفاعی از منظر قرآن کریم

ردیف	گزاره‌های انتخابی	مفاهیم اولیه	شناسه مفهوم
	و بدانید هر چه در این راه بدهید در راه خدا داده‌اید و هرگز گم نخواهد شد «و آنچه در راه خدا انفاق کنید به شما پس داده خواهد شد» (وَ مَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ). و تمام آن و بیشتر از آن به شما می‌رسد «و هیچ‌گونه ستمی بر شما وارد نمی‌گردد» (وَ أَنْتُمْ لَا تظَلُمُونَ).		

نمونه مرحله دوم: تبدیل مفاهیم سیاست دفاعی به مقوله‌های سیاست دفاعی

جدول شماره ۴: دسته‌بندی مفاهیم اولیه و تولید مقوله‌های سیاست دفاعی

ردیف	شناسه مفاهیم اولیه	مقوله‌های رهنامه‌ای	شناسه مقوله‌ها																				
۱	<table border="1"> <tr> <td>C۴</td> <td>C۳</td> <td>C۲</td> <td>C۱</td> </tr> <tr> <td>C۱۱</td> <td>C۱۰</td> <td>C۶</td> <td>C۵</td> </tr> <tr> <td>C۱۷</td> <td>C۱۶</td> <td>C۱۵</td> <td>C۱۲</td> </tr> <tr> <td>C۳۰۵</td> <td>C۳۰۳</td> <td>C۳۲</td> <td>C۲۲</td> </tr> <tr> <td colspan="3"></td> <td>C۳۹۸</td> </tr> </table>	C۴	C۳	C۲	C۱	C۱۱	C۱۰	C۶	C۵	C۱۷	C۱۶	C۱۵	C۱۲	C۳۰۵	C۳۰۳	C۳۲	C۲۲				C۳۹۸	B۱ بازدارندگی	
		C۴	C۳	C۲	C۱																		
		C۱۱	C۱۰	C۶	C۵																		
		C۱۷	C۱۶	C۱۵	C۱۲																		
		C۳۰۵	C۳۰۳	C۳۲	C۲۲																		
					C۳۹۸																		
		B۲ قدرت افزایی و قدرت سازی																					
B۳ آمادگی برای مقابله با دشمن																							
B۴ ایجاد ترس در دل دشمن با قوی شدن																							
B۵ تقویت بنیه دفاعی																							
B۶ نمایش قدرت در برابر دشمنان																							
B۷ لزوم آمادگی رزمی کافی در برابر دشمن																							
۲		B۸ لزوم شناخت دشمنان پنهانی																					
		B۹ شناخت نقشه و راه دشمن																					

B۱۰	رصد و توجه به دشمنان احتمالی، پنهانی و بالقوه	C۲۰	C۹	C۸	C۷
		C۱۵۷	C۱۳۵	C۳۶	C۲۷
B۱۱	عدم دوستی با دشمنان	C۲۴۷	C۲۴۳	C۱۷۰	C۱۶۹
B۱۲	مواظبت از عداوت و دشمنی	C۲۶۷	C۲۴۷	C۲۴۰	C۲۳۸
B۱۳	عدم تبعیت از دشمن	C۳۳۰	C۳۲۵	C۳۱۶	C۲۹۲
B۱۴	عدم غافلگیری در مقابل دشمن	C۴۱۷	C۳۳۸	C۳۳۷	C۳۳۶
B۱۵	حساسیت در برابر دشمن	C۴۳۱	C۴۲۳	C۴۲۲	C۴۲۱

مرحله سوم: تبدیل مقوله‌های سیاست دفاعی به ملاحظات سیاست دفاعی

جدول ۵: دسته‌بندی مقوله‌ها و تولید ملاحظات سیاست دفاعی

ملاحظات سیاست دفاعی	مقوله‌ها	شناسه مقوله‌ها	ردیف									
بازدارندگی	قدرت افزایی و قدرت سازی، آمادگی برای مقابله با دشمن، ایجاد ترس در دل دشمن با قوی شدن، تقویت بنیه دفاعی، نمایش قدرت در برابر دشمنان، لزوم آمادگی رزمی کافی در برابر دشمن	<table border="1"> <tr> <td>B۳</td> <td>B۲</td> <td>B۱</td> </tr> <tr> <td>B۶</td> <td>B۵</td> <td>B۴</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>B۷</td> </tr> </table>	B۳	B۲	B۱	B۶	B۵	B۴			B۷	۱
B۳	B۲	B۱										
B۶	B۵	B۴										
		B۷										
حساسیت در برابر دشمن و نقشه دشمن و عدم تبعیت از آن (جلوگیری از غافلگیری)	لزوم شناخت دشمنان پنهانی، شناخت نقشه و راه دشمن، رصد و توجه به دشمنان احتمالی پنهانی و بالقوه، عدم دوستی با دشمنان، مواظبت از عداوت و دشمنی، عدم تبعیت از دشمن، عدم غافلگیری در مقابل دشمن، حساسیت	<table border="1"> <tr> <td>B۱۰</td> <td>B۸</td> <td>B۱</td> </tr> <tr> <td>B۱۳</td> <td>B۱۲</td> <td>B۱۱</td> </tr> <tr> <td></td> <td>B۱۵</td> <td>B۱۴</td> </tr> </table>	B۱۰	B۸	B۱	B۱۳	B۱۲	B۱۱		B۱۵	B۱۴	۲
B۱۰	B۸	B۱										
B۱۳	B۱۲	B۱۱										
	B۱۵	B۱۴										

	در برابر دشمن											
نفوذناپذیری و هوشیاری	مسدود کردن راه‌های نفوذ دشمن، مبارزه منطقی، عقلانی و تبلیغاتی با دشمنان، هوشیاری در مقابل نفوذ فکری دشمن، مراقبت از فتنه نفوذی‌ها، مواظبت از نفوذ منافقان	<table border="1"> <tr> <td>B۱۸</td> <td>B۱۷</td> <td>B۱۶</td> </tr> <tr> <td></td> <td>B۲۰</td> <td>B۱۹</td> </tr> </table>	B۱۸	B۱۷	B۱۶		B۲۰	B۱۹	۳			
B۱۸	B۱۷	B۱۶										
	B۲۰	B۱۹										
پایبندی به اصول، مبانی و ارزش‌های اساسی اسلام و انقلاب	جلوگیری از برتری جویی، عدم به‌کارگیری، سلاح‌های مخرب و ویرانگر، جلوگیری از ویرانی شهرها و آبادی‌ها، عدم سلطه و استعمار و بردگی، احترام به حقوق انسان‌ها، تجاوز نکردن از حدود انسانی، توکل در همه امور، تواضع در برابر خداوند، در نظر داشتن خداوند در همه لحظه‌ها	<table border="1"> <tr> <td>B۲۳</td> <td>B۲۲</td> <td>B۲۱</td> </tr> <tr> <td>B۲۶</td> <td>B۲۵</td> <td>B۲۴</td> </tr> <tr> <td>B۲۹</td> <td>B۲۸</td> <td>B۲۷</td> </tr> </table>	B۲۳	B۲۲	B۲۱	B۲۶	B۲۵	B۲۴	B۲۹	B۲۸	B۲۷	۴
B۲۳	B۲۲	B۲۱										
B۲۶	B۲۵	B۲۴										
B۲۹	B۲۸	B۲۷										
هدف‌گیری آرمان‌های انقلاب، جهاد و همت بلند برای رسیدن به آن‌ها	هدایت و نجات انسان‌ها؛ هدف نهایی، جهاد فی سبیل اللّٰه؛ هدف اصلی، جنگ به خاطر رهایی از ظلم، جنگ برای سعادت و آزادی انسان‌ها، توجه به تکامل و خوشبختی انسان‌ها، جهاد با کفار (مسلحانه یا غیرمسلحانه)، جهاد با منافقین، جهاد در دفاع از مسلمانان، مستضعفان و مظلومان	<table border="1"> <tr> <td>B۳۲</td> <td>B۳۱</td> <td>B۳۰</td> </tr> <tr> <td>B۳۵</td> <td>B۳۴</td> <td>B۳۳</td> </tr> <tr> <td></td> <td>B۳۷</td> <td>B۳۶</td> </tr> </table>	B۳۲	B۳۱	B۳۰	B۳۵	B۳۴	B۳۳		B۳۷	B۳۶	۵
B۳۲	B۳۱	B۳۰										
B۳۵	B۳۴	B۳۳										
	B۳۷	B۳۶										

<p>کسب حداکثری منافع، عزت و اقتدار امت اسلامی</p>	<p>عزت خدا و رسول برای امت اسلام، توجه به عزت مسلمین، تلاش برای حفظ عزت مسلمانان، در نظر داشتن علم و قدرت به عنوان سرچشمه عزت، حفظ عزت در شئون اقتصادی، افزایش اقتدار، توجه به منابع مسلمانان، صلح به شرط کسب حداکثری منافع، صلح به شرط حفظ اقتدار امت اسلامی</p>	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>B۴۰</td> <td>B۳۹</td> <td>B۳۸</td> </tr> <tr> <td>B۴۳</td> <td>B۴۲</td> <td>B۴۱</td> </tr> <tr> <td>B۴۶</td> <td>B۴۵</td> <td>B۴۴</td> </tr> </tbody> </table>	B۴۰	B۳۹	B۳۸	B۴۳	B۴۲	B۴۱	B۴۶	B۴۵	B۴۴	<p>۶</p>
B۴۰	B۳۹	B۳۸										
B۴۳	B۴۲	B۴۱										
B۴۶	B۴۵	B۴۴										
<p>تعیین اهداف امت اسلامی و تلاش در جهت تحقق آن‌ها</p>	<p>وحدت آفرینی، انسجام و همبستگی امت اسلام، تعامل و همگرایی برای اسلام‌گرایی، عزم راسخ برای اصلاح امور مسلمین، تقویت وحدت بین مسلمین، تلاش جهت تشکیل مدینه فاضله، نگاه به آینده، شرط یکپارچگی امت اسلام</p>	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>B۴۹</td> <td>B۴۸</td> <td>B۴۷</td> </tr> <tr> <td>B۵۲</td> <td>B۵۱</td> <td>B۵۰</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>B۵۳</td> </tr> </tbody> </table>	B۴۹	B۴۸	B۴۷	B۵۲	B۵۱	B۵۰			B۵۳	<p>۷</p>
B۴۹	B۴۸	B۴۷										
B۵۲	B۵۱	B۵۰										
		B۵۳										
<p>روحیه شجاعت و نهراسیدن از دشمن</p>	<p>نهراسیدن از دشمن، تهور و بی‌باکی در رویاری با دشمن، عدم سستی و کاهلی در مسیر هدف، دور ساختن هرگونه ترس و تردید، دلاوری در مسیر حق</p>	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>B۵۶</td> <td>B۵۵</td> <td>B۵۴</td> </tr> <tr> <td></td> <td>B۵۸</td> <td>B۵۷</td> </tr> </tbody> </table>	B۵۶	B۵۵	B۵۴		B۵۸	B۵۷	<p>۸</p>			
B۵۶	B۵۵	B۵۴										
	B۵۸	B۵۷										
<p>استقامت و پایداری</p>	<p>استقامت در عمل، استقامت و پایداری در برابر مشکلات، استقامت در مسیر حق، استقامت در راه مبارزه و پیکار، مهار هواهای نفسانی، ثبات و اعتدال</p>	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>B۶۱</td> <td>B۶۰</td> <td>B۵۹</td> </tr> <tr> <td>B۶۴</td> <td>B۶۳</td> <td>B۶۲</td> </tr> </tbody> </table>	B۶۱	B۶۰	B۵۹	B۶۴	B۶۳	B۶۲	<p>۹</p>			
B۶۱	B۶۰	B۵۹										
B۶۴	B۶۳	B۶۲										
<p>توجه به دکترین دفاعی</p>	<p>اعتماد به وعده الهی، یاری دین خدا، دفاع از مظلوم، سختگیری بر کفار و منافقان، مبارزه با کفار و منافقین،</p>	<table border="1"> <tbody> <tr> <td>B۶۷</td> <td>B۶۶</td> <td>B۶۵</td> </tr> </tbody> </table>	B۶۷	B۶۶	B۶۵	<p>۱۰</p>						
B۶۷	B۶۶	B۶۵										

<p>اسلام</p>	<p>ظلم‌ستیزی، استکبارستیزی، نفی سبیل، عدالت‌جویی، اقدام قاطع، سریع و به موقع، اقدام مؤثر و بجا، تولی و تبری</p>	<table border="1"> <tr> <td>B۷۰</td> <td>B۷۹</td> <td>B۷۸</td> </tr> <tr> <td>B۷۳</td> <td>B۷۲</td> <td>B۷۱</td> </tr> <tr> <td>B۷۶</td> <td>B۷۵</td> <td>B۷۴</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>B۷۷</td> </tr> </table>	B۷۰	B۷۹	B۷۸	B۷۳	B۷۲	B۷۱	B۷۶	B۷۵	B۷۴			B۷۷	
B۷۰	B۷۹	B۷۸													
B۷۳	B۷۲	B۷۱													
B۷۶	B۷۵	B۷۴													
		B۷۷													
<p>گسترش و تقویت جامعه توحیدی</p>	<p>اخلاص در تمام امور، گسترش روزافزون دامنه اسلام، رعایت تقوا و پرهیزگاری، برخورداری از حاکمان صالح، اصلاح جامعه بشری، مکارم اخلاق، اصالت فرد و جامعه، تعامل مردم و رهبری، توحید در عبادت، تعلیم و تربیت</p>	<table border="1"> <tr> <td>B۸۰</td> <td>B۷۹</td> <td>B۷۸</td> </tr> <tr> <td>B۸۳</td> <td>B۸۲</td> <td>B۸۱</td> </tr> <tr> <td>B۸۶</td> <td>B۸۵</td> <td>B۸۴</td> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td>B۸۷</td> </tr> </table>	B۸۰	B۷۹	B۷۸	B۸۳	B۸۲	B۸۱	B۸۶	B۸۵	B۸۴			B۸۷	<p>۱۱</p>
B۸۰	B۷۹	B۷۸													
B۸۳	B۸۲	B۸۱													
B۸۶	B۸۵	B۸۴													
		B۸۷													

در ادامه برای استخراج ملاحظات سیاست دفاعی اسلام از کدگذاری‌های داده بنیاد استفاده گردیده، بدین صورت که با متن خوانی مبانی نظری و انتخاب گزاره‌های سیاست دفاعی، ابتدا با توجه به ۴۱ آیه از آیات قرآن مرتبط با بحث دفاعی، ۴۳۶ مفاهیم اولیه کدگذاری و در گام بعدی با تلفیق و دسته‌بندی مفاهیم هم‌سنخ و با استفاده از کدگذاری محوری، تعداد ۸۷ مفهوم کلی‌تر در قالب مفاهیم اصلی استخراج و نهایتاً با کدگذاری انتخابی و از طریق چندین مرحله به صورت رفت و برگشت با اخذ نظر خبرگان مرتبط با موضوع تعداد ۱۱ ملاحظات سیاست دفاعی به شرح ذیل احصاء گردید.

۱) **بازدارندگی:** سیاست دفاعی در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید بر اساس: قدرت افزایی و قدرت سازی؛ آمادگی برای مقابله با دشمن؛ ایجاد ترس در دل دشمن با قوی شدن؛ تقویت بنیه دفاعی؛ نمایش قدرت در برابر دشمنان؛ لزوم آمادگی رزمی کافی در برابر دشمن باشد و در این راستا به توانمندسازی خود بپردازد.

۲) حساسیت در برابر دشمن و نقشه دشمن و عدم تبعیت از آن (جلوگیری از غافلگیری): در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، شناخت دشمنان پنهانی، شناخت نقشه و راه دشمن، رصد و توجه به دشمنان احتمالی پنهانی و بالقوه، عدم دوستی با دشمنان، مواظبت از عداوت و دشمنی، عدم تبعیت از دشمن، عدم غافلگیری در مقابل دشمن، حساسیت در برابر دشمن همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

۳) نفوذناپذیری و هوشیاری: در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، مسدود کردن راه های نفوذ دشمن، مبارزه منطقی، عقلانی و تبلیغاتی با دشمنان، هوشیاری در مقابل نفوذ فکری دشمن، مراقبت از فتنه نفوذی ها، مواظبت از نفوذ منافقان همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

۴) پایبندی به اصول، مبانی و ارزش های اساسی اسلام و انقلاب: در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، جلوگیری از برتری جویی، عدم به کارگیری سلاح های مخرب و ویرانگر، جلوگیری از ویرانی شهرها و آبادی ها، عدم سلطه و استعمار و بردگی، احترام به حقوق انسان ها، تجاوز نکردن از حدود انسانی، توکل در همه امور، تواضع در برابر خداوند و در نظر داشتن خداوند در همه لحظه ها همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

۵) هدف گیری آرمان های انقلاب، جهاد و همت بلند برای رسیدن به آن ها: در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، هدایت و نجات انسان ها؛ هدف نهایی، جهاد فی سبیل الله؛ هدف اصلی، جنگ به خاطر رهایی از ظلم، جنگ برای سعادت و آزادی انسان ها، توجه به تکامل و خوشبختی انسان ها، جهاد با کفار (مسلحانه یا غیرمسلحانه)، جهاد با منافقین، جهاد در دفاع از مسلمانان، مستضعفان و مظلومان همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

۶) کسب حداکثری منافع، عزت و اقتدار امت اسلامی: در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، عزت خدا و رسول برای امت اسلام، توجه به عزت مسلمین، تلاش برای حفظ عزت مسلمانان، در نظر داشتن علم و قدرت به عنوان سرچشمه عزت، حفظ عزت در شئون اقتصادی، افزایش اقتدار، توجه به منابع مسلمانان، صلح به شرط کسب حداکثری منافع، صلح به شرط حفظ اقتدار امت اسلامی همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

۷) تعیین اهداف امت اسلامی و تلاش در جهت تحقق آنها: در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، وحدت آفرینی، انسجام و همبستگی امت اسلام، تعامل و همگرایی برای اسلام گرایی، عزم راسخ برای اصلاح امور مسلمین، تقویت وحدت بین مسلمین، تلاش جهت تشکیل مدینه فاضله، نگاه به آینده، شرط یکپارچگی امت اسلام همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

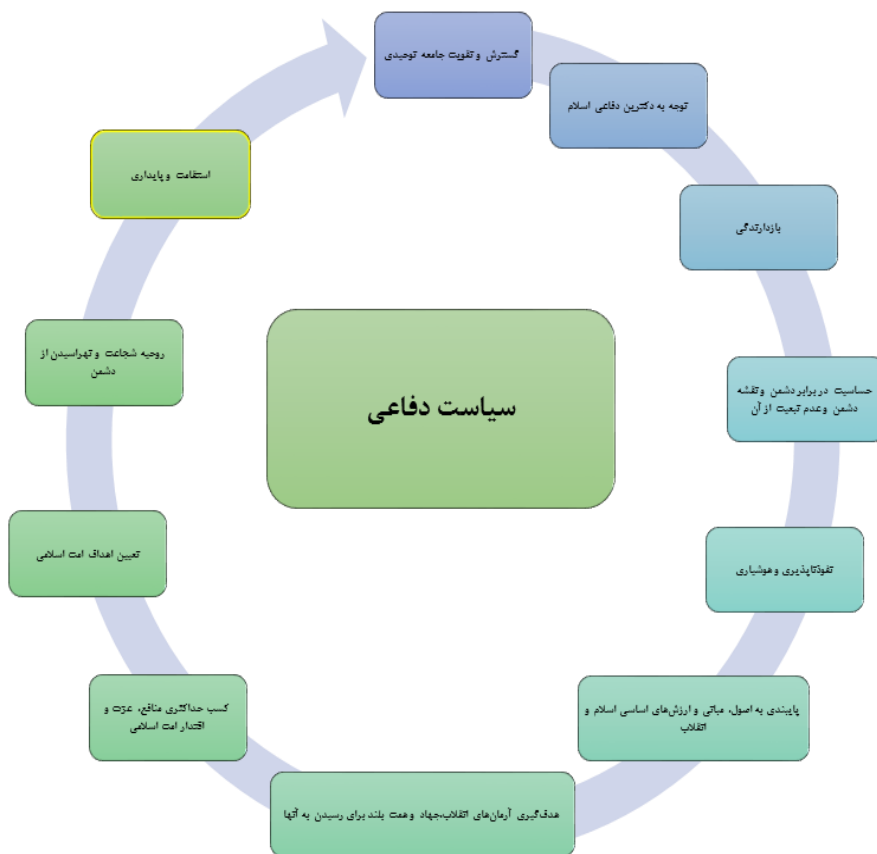
۸) روحیه شجاعت و نهراسیدن از دشمن: در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، نهراسیدن از دشمن، تهور و بی باکی در رویارویی با دشمن، عدم سستی و کاهلی در مسیر هدف، دور ساختن هرگونه ترس و تردید، دلاوری در مسیر حق همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

۹) استقامت و پایداری: در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، استقامت در عمل، استقامت و پایداری در برابر مشکلات، استقامت در مسیر حق، استقامت در راه مبارزه و پیکار، مهار هواهای نفسانی، ثبات و اعتدال همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

۱۰) توجه به دکترین دفاعی اسلام: در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، اعتماد به وعده الهی، یاری دین خدا، دفاع از مظلوم، سختگیری بر کفار

و منافقان، مبارزه با کفار و منافقین، ظلم‌ستیزی، استکبارستیزی، نفی سییل، عدالت‌جویی، اقدام قاطع، سریع و به موقع، اقدام مؤثر و بجا، تولی و تبری همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

(۱۱) **گسترش و تقویت جامعه توحیدی:** در سیاست دفاعی نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران، اخلاص در تمام امور، گسترش روزافزون دامنه اسلام، رعایت تقوا و پرهیزگاری، برخورداری از حاکمان صالح، اصلاح جامعه بشری، مکارم اخلاق، اصالت فرد و جامعه، تعامل مردم و رهبری، توحید در عبادت، تعلیم و تربیت همواره باید مورد توجه قرار گیرد.

نمودار ۲: ملاحظات سیاست دفاعی (محققین)

نتیجه گیری و پیشنهاد

نتیجه پاسخ به سؤال اصلی تحقیق:

- ملاحظات سیاست دفاعی از منظر قرآن کریم کدام اند؟
بر اساس نتایج برگرفته شده از تجزیه و تحلیل کیفی تحقیق، ملاحظات سیاست دفاعی برگرفته شده از قرآن عبارت اند از:

- (۱) بازدارندگی
- (۲) حساسیت در برابر دشمن و نقشه دشمن و عدم تبعیت از آن (جلوگیری از غافلگیری)
- (۳) نفوذناپذیری و هوشیاری
- (۴) پایبندی به اصول، مبانی و ارزش های اساسی اسلام و انقلاب
- (۵) هدف گیری آرمان های انقلاب، جهاد و همت بلند برای رسیدن به آنها
- (۶) کسب حداکثری منافع، عزت و اقتدار امت اسلامی
- (۷) تعیین اهداف امت اسلامی و تلاش در جهت تحقق آنها
- (۸) روحیه شجاعت و نهراسیدن از دشمن
- (۹) استقامت و پایداری
- (۱۰) توجه به دکترین دفاعی اسلام
- (۱۱) گسترش و تقویت جامعه توحیدی

یافته تحقیق منتج از مطالعات کتابخانه ای

دکترین دفاعی اسلام عبارت اند از: اعتماد به وعده الهی؛ دفاع از مظلوم؛ استکبارستیزی؛ نفی سبیل؛ عدالت جویی؛ اقدام قاطع، سریع، به موقع و مؤثر و بجا؛ تولی و تبری.

اهداف امت اسلامی و تلاش در جهت تحقق آنها: وحدت آفرینی، انسجام و همبستگی امت اسلام، تعامل و همگرایی برای اسلام‌گرایی، عزم راسخ برای اصلاح امور مسلمین، تقویت وحدت بین مسلمین، تلاش جهت تشکیل مدینه فاضله، نگاه به آینده، شرط یکپارچگی امت اسلام.

منابع

- قرآن کریم، ترجمه آیت الله ناصر مکارم شیرازی، قم، انتشارات اشکذر.
- قرآن کریم، تفسیر نمونه آیت الله ناصر مکارم شیرازی، قم. انتشارات امام علی ابن ابیطالب (علیه السلام).
- نهج البلاغه، ترجمه سید جعفر شهیدی، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- امام خمینی (رحمت الله علیه)، سید روح الله، ۱۳۷۹، «تحریر الوسيله»، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار حضرت امام خمینی (رحمت الله علیه).
- حضرت امام خامنه ای (مدظله العالی)، سید علی، بیانات قابل دسترسی در وب گاه WWW.khamenei.ir
- اکبر نژاد، ابوالقاسم، کریم چشک، ۱۳۹۸، اولویت بندی مؤلفه های اثرگذار بر سیاست دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک
- الوانی، سید مهدی، ۱۳۹۰، تصمیم گیری و تعیین خط مشی دولتی، چاپ چهارم، تهران، انتشارات دانشگاه پیام نور.
- امیرکبیری، علی رضا، ۱۳۸۱، مدیریت استراتژیک، تهران، نگاه دانش
- برقی، سید رضا، ۱۳۷۷، ارتباط با پژوهش و تأثیر آن بر تصمیم گیری، فصلنامه دانش مدیریت، شماره ۳۹ و ۴۰
- بنی اسد، رضا، ۱۳۹۰، مدیریت راهبردی با تأکید بر جهاد اقتصادی، چاپ اول، تهران، دانشگاه امام صادق (ع) و دانشگاه عالی دفاع ملی.
- پیری، مراد، ۱۳۹۵، تبیین اصول و مؤلفه های الگوی دفاعی - امنیتی جمهوری اسلامی از دیدگاه اسلام با تأکید بر نظرات و بیانات امام خامنه ای (مدظله العالی)، همایش اندیشه های دفاعی امام خامنه ای (مدظله العالی)، دانشگاه مالک اشتر.
- تهامی، سید مجتبی، ۱۳۸۴، «امنیت ملی، دکترین، سیاست های دفاعی و امنیتی» جلد دوم سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران، چاپ اول

- چگینی، حسن، ۱۳۷۳، طرح‌ریزی استراتژیک نظامی و برنامه‌ریزی دفاعی، تهران، دانشگاه علوم
- حسن بیگی، ابراهیم، پاییز ۱۳۹۰، مدیریت راهبردی، چاپ اول، تهران، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- دانش آشتیانی، محمداقبر، ۱۳۸۸، راهبرد دفاعی - امنیت ۲ (اصول و مبانی) تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی.
- دانش آشتیانی، محمداقبر، ۱۳۹۱، مدیریت راهبردی دفاعی - امنیت، چاپ اول، تهران، انتشارات مرکز آموزشی و پژوهشی شهید سپهد صیاد شیرازی.
- دیوید، فرد آر، ۱۳۹۳، مدیریت استراتژیک، ترجمه سید محمد اعرابی و محمدتقی زاده مطلق، چاپ اول، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- زهدی، یعقوب، ۱۳۸۹، «سیاست دفاعی، مبانی، اصول و رویکردها»، تهران، مرکز تحقیقات راهبرد دفاعی.
- سلامی، حسین، ۱۳۸۷، درآمدی بر مفاهیم عملیاتی و راهبردی پدافند غیرعامل، گردآورنده شاه‌محمدی، محمد تهران، سازمان پدافند غیرعامل.
- شاه‌محمدی، محمد، ۱۳۹۴، «رهنامه پدافند غیرعامل جمهوری اسلامی ایران در برابر تهدیدات ناهمگون»، تهران، دانشگاه عالی دفاع ملی، دانشکده دفاع.
- شهلایی، ناصر، مهرنیا، احمد، ولیوند زمانی، حسین، ۱۳۸۶، "نظریه‌های راهبردی"، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش ج.ا.ا. تهران، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

- شهلائی، ناصر، مهرنیا، احمد، ولیوند زمانی، حسین، ۱۳۸۶، "نظریه های راهبردی"، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد ارتش ج.ا.ا. تهران، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی
- غرایق زندی، داود، ۱۳۹۰، درآمدی بر سیاست گذاری امنیت ملی، چاپ اول، تهران، انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- فروتنی، زهرا، ۱۳۹۵، تحلیل سیاست دفاعی امام خمینی (ره)، مجله سیاست دفاعی.
- قنبری جهرمی، محمدحسین، ۱۳۹۴، «طراحی رهنامه بازدارندگی همه جانبه جمهوری اسلامی ایران در چشم انداز بیست ساله کشور»، تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی.
- قیصری، نورالله، احسان خضری، ۱۳۹۵، سیاست دفاعی جمهوری اسلامی ایران: بررسی اسناد کلان، تهران فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی.
- کاویانی، محمدکاظم، ۱۳۸۰، امام خمینی و سیاست گذاری، پروژه تحقیقاتی، مرکز آموزش مدیریت دولتی: حوزه تحقیقات اسلامی در مدیریت.
- کالینز، جان. ام، ۱۳۸۳، «استراتژی بزرگ، اصول و رویه ها» ترجمه کوروش بایندر، چاپ چهارم، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی.
- کلاتری، فتح الله، علیرضا سعادت راد، ۱۳۹۸، مبانی دفاع ملی، تهران دانشگاه عالی دفاع ملی
- هدایتی، سیدهاشم، فدایی دولت، فریدون، ۱۳۹۵، راهنمای گام به گام مدیریت استراتژیک در سازمان های مادری، چاپ اول، تهران، مهکامه.
- نوروزی، محمدتقی، ۱۳۸۵، «راهبردهای دفاعی - امنیتی نیروهای مسلح ج.ا.ایران»، تهران، انتشارات سنا.

- ولی‌وند زمانی، حسین، شهلائی، ناصر، ۱۳۹۸، نظریه‌های راهبردی، چاپ هفتم، تهران، انتشارات دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش جمهوری اسلامی ایران،

منابع لاتین

- Earle Chaffee, Ellen, (۲۰۰۸), three Models of Strategy, Academy of Management Review.Vol۱۰, No.۱
- Horton, Frank, Edward Warner, Anthony Rogerson, (ed.) ۱۹۷۴,
- Earle Chaffee, Ellen (۲۰۰۸), Three Models of Strategy, Academy of Management Review, Vol ۱۰, No.۱
- Jablonsky, David (۲۰۰۴), Why is Strategy Difficult, in Boone Bartholomees(ed.), Guide to National Security Policy and Strategy, U.S Army War Collge.
- Lider, Julian (۱۹۸۳), Military Theory: Concept, Structure & Problem, Alder shot, Gower Pub Company.